

LBRIS

We know
books

Silvia Paula Todor (Mihăilescu)

**Conformismul, comportamentul și
cultura fiscală a contribuabilului**

**Incursiuni teoretice, aspecte practice
și abordări empirice**

Editura C.H. Beck
București 2023

Dragile mele fiice, Maria și Eva, pe parcursul cercetării academice ați venit în viața mea ca o binecuvântare, cu sufletele voastre luminoase și pline de iubire. Sunteți cea mai mare realizare a noastră și privindu-vă zilnic, am găsit mereu puterea de a depăși provocările și de a munci mai mult pentru a-mi atinge obiectivele. Îmi doresc ca această carte să fie o mărturie a legăturii noastre puternice și să vă amintească mereu că sunteți capabile să realizați orice vă propuneți în viață. Vă încurajez să vă urmați visele, să explorați lumea cu curiozitate și să profitați de fiecare oportunitate care vi se ivește.

Doresc să mulțumesc comitetului meu de îndrumare, alcătuit din profesori excepționali, care mi-au oferit ghidajul lor prețios și sfaturi neprețuite pe tot parcursul stagiului doctoral. *Domnului profesor Florin Cornel Dumiter*, care cu expertiză, răbdare și susținerea constantă m-a îndemnat să depășesc barierele și să mă ridic la înălțimea potențialului meu maxim. *Profesorului meu îndrumător, Petre Brezeanu*, că a fost ghidul meu în această călătorie a cercetării academice.

Visurile devin realitate atunci când inima noastră este plină de curaj și sprijin familial.

Cu dragoste și recunoștință,
Autoarea

Cuprins

Cuvânt înainte	XI
Introducere	XIII
Capitolul I. Aspecte teoretice privind conformismul fiscal	1
Secțiunea 1. Aspecte generale.....	1
Secțiunea a 2-a. Sistemul fiscal în contextul internațional	3
Secțiunea a 3-a. Politica fiscală națională <i>versus</i> politica fiscală internațională.....	5
Capitolul II. Noțiuni teoretice și practice privind conformismul fiscal.....	11
Secțiunea 1. Conformismul fiscal – definiție și factori de influență.....	11
§1. Factorii economici	23
1.1. Percepția contribuabilului privind cheltuirea banului public	24
1.2. Nivelul venitului real.....	24
1.3. Amenzi și sancțiuni	25
§2. Factorii demografici.....	26
§3. Factorii sociali.....	29
Secțiunea a 2-a. Triada sinergetică – sistemul fiscal și actorii săi, fiscalitatea și legislația fiscală	31
Secțiunea a 3-a. Impactul conformismului fiscal asupra evaziunii și fraudei fiscale	36
Capitolul III. Aspecte teoretice și evoluții empirice privind comportamentul fiscal	43
Secțiunea 1. Atitudinea contribuabilului.....	43

Secțiunea a 2-a. Modele internaționale ale comportamentului fiscal	46
Secțiunea a 3-a. Perspective de conformare la nivelul Uniunii Europene.....	50

Capitolul IV. Aspecte teoretice și evoluții empirice privind cultura fiscală .....

57	
Secțiunea 1. Factorii determinanți ai culturii fiscale.....	57
Secțiunea a 2-a. Cultura fiscală și morala fiscală.....	65
§1. Morala fiscală reprezintă o parte integrată a culturii fiscale	65
§2. Cultura fiscală și economia subterană.....	74
§3. Cultura fiscală și încrederea în autoritățile statului.....	80
Secțiunea a 3-a. Cultura fiscală și impactul acesteia asupra conformismului fiscal	92

Capitolul V. Abordări empirice privind comportamentul fiscal la nivelul statelor din Europa Centrală și de Est .....

97	
Secțiunea 1. Cadrul general	97
Secțiunea a 2-a. Metodologia de cercetare și datele utilizate....	99
Secțiunea a 3-a. Rezultate empirice-metoda evaluării riscului de piață (VAR) în țările din Europa Centrală și de Est.....	105
Secțiunea a 4-a. Rezultate empirice-metoda generalizată a momentelor (GMM) pentru țările din Europa Centrală și de Est.....	115
Secțiunea a 5-a. Rezultate empirice-metoda celor mai mici pătrate (OLS) în țările din Europa Centrală și de Est	120
Concluziile care se desprind din studiul econometric al Capitolului III	128

Capitolul VI. Abordări empirice privind comportamentul și cultura fiscală la nivelul UE.....

131	
Secțiunea 1. Cadrul general	131
Secțiunea a 2-a. Măsurile fiscale în timpul pandemiei de coronavirus în UE.....	134
Secțiunea a 3-a. Metodologia de cercetare și datele utilizate..	135

Secțiunea a 4-a. Rezultate empirice – Ordinary Least Square Method.....	142
Secțiunea a 5-a. Rezultate empirice-Two Stage Least Square Method.....	147
Concluziile care se desprind din studiul econometric al Capitolului VI	152

Concluzii și considerații finale .....

Bibliografie .....

Anexe.....

Lista tabelor.....

Lista graficelor .....

Lista anexelor .....

Capitolul I

Aspecte teoretice privind conformismul fiscal

Secțiunea 1. Aspecte generale

În economie, sunt o mulțime de fenomene care, fără o înțelegere psihologică, nu s-ar putea analiza sau explica, economia instituind o mulțime de situații în care oamenii se manifestă în diferite feluri. Nevoia de psihologie în cercetarea economică constă în faptul că trebuie descoperite și analizate forțele psihologice din spatele proceselor economice, care sunt responsabile de decizii, acțiuni și alegeri economice. „Economia fără psihologie nu poate explica procese economice importante, iar psihologia fără economie nu poate explica anumite aspecte ale comportamentului uman” (Levi & Kirchler, 2009).

Comportamentul economic reprezintă ansamblul conduitelor unui contribuabil, fiind un mix de factori economici, dar nu singulari, sfera psihologică având și ea un impact major în luarea deciziilor în cazul fiecărui cetățean. Oamenii nu se comportă exact conform unor teorii avansate, ei sunt ființe individuale cu comportament distinct, însă alegerile pe care le fac la nivel economic țin de o serie de factori psihologici și de nevoile subiective ale fiecăruia. Bunăstarea lor este primordială și este principalul factor care influențează deciziile de ordin economic.

Domeniul economic și cel psihologic se întrepătrund, iar atitudinea lor față de taxe și impozite este un domeniu analizat și foarte actual. Comportamentul fiscal al unui contribuabil depinde de interacțiunea pe care o are acesta cu autoritățile fiscale, dar și de factorii psihologici. Această întrepătrundere a fost motorul de amplificare privind aprofundarea temei de cercetare, ca fiind una de actualitate, mai ales în contextul economic actual.

Importanța subiectului conformării fiscale este într-o continuă creștere, deoarece se dorește o gestionare mai bună a fondurilor publice și o creștere a gradului de colectare a taxelor și impozitelor pentru asigurarea bunăstării cetățenilor. Pornind de la acest deziderat, autoritățile guvernamentale au fost nevoite să identifice metode și să aplice strategii pentru a crește nivelul de conformare voluntară.

Impozitarea și conformitatea fiscală sunt noțiuni la fel de vechi ca omenirea. În Sfintele Scripturi, Iisus Hristos i-a instruit pe ucenicii săi să plătească taxe către autorități folosind celebrele cuvinte: „dă Cezarului ceea ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu” (Gichuru & Wahome, 2022).

Conformismul fiscal a fost, de-a lungul timpului, analizat, abordat și detaliat din perspectivă strict financiară și rațională, nefiind luate în calcul emoțiile, sentimentele, cutuma, mai precis, factorii psihologici și sociologici. În timp, după numeroase studii și încercări instituite pentru a determina principalele motive ale conformării, domeniul financiar a dobândit un caracter interdisciplinar, „atingând” numeroase domenii: politic, psihologic, sociologic, juridic etc. Rezultatele studiilor financiare interdisciplinare sunt spectaculoase și interesante. Comportamentul fiscal al unui contribuabil reprezintă în sine un domeniu de cercetare unde se îmbină mai multe componente de ordin economic, neurologic, psihologic și financiar.

Definirea comportamentului este un demers greu de realizat deoarece definirea conceptuală presupune luarea în considerare a unei varietăți de elemente. Comportamentul contribuabilului rezistent la plata impozitelor și taxelor poate avea diferite forme: economie subterană, fraudă, evaziune fiscală (Mihăilă, 2013). Atingerea unor obiective economice de către autoritățile publice necesită eforturi considerabile și o analiză a eficienței politicilor publice regionale (Dima, Moldovan & Lobonț, 2016). Societatea este formată dintr-un sistem de concepții, norme și valori dominante, moștenite istoric, care decid din punct de vedere economic, social și politic direcțiile sistemului fiscal (Hatmeanu, Lobonț & Moldovan, 2015).

Secțiunea a 2-a. Sistemul fiscal în contextul internațional

O economie națională, indiferent de localizare, există ca urmare a unor venituri bugetare sub forma unor taxe și impozite achitate de către contribuabili. Există doi jucători importanți în cadrul unui sistem fiscal: statul, pe de o parte, și plătitorii de taxe și impozite, pe de altă parte. Fiecare dintre cei doi jucători au interese diferite, uneori chiar contradictorii, de aici pornind planificarea și reglementarea sistemelor fiscale.

La nivel geografic global, există relații între stat și cetățean bine reglementate de către legislația actuală a fiecărui stat sau la nivelul unei comunități internaționale, spre exemplu UE. Aceste relații pot influența mediul de afaceri care stă la baza dezvoltării geografice și bunăstării cetățenilor în sens pozitiv sau negativ. Rolul companiilor multinaționale este tot mai important la nivel internațional, în condițiile în care există dezbateri *vis-à-vis* de o accentuare a procesului de globalizare, dar și despre o competitivitate tot mai acerbă. Morala fiscală este și ea un fenomen omniprezent, greu de justificat, iar majoritatea întrebărilor în ceea ce privește taxele au fost și vor rămâne un domeniu în continuă cercetare, greu de descoperit, însă se fac progrese continue.

„Definiția conformității fiscale în forma sa cea mai simplă este, de obicei, exprimată în termeni de quantum, până la care contribuabili respectă legislația fiscală. Cu toate acestea, la fel ca multe astfel de concepte, semnificația conformității poate fi privită aproape ca un continuum de definiții” (James & Alley, 2002).

Definirea conceptului de sistem fiscal este imperios necesară, astfel se menționează în literatura de specialitate că există cel puțin două abordări ale noțiunii de sistem fiscal și o serie de definiții aparținând mai multor autori cu diferite pregătiri profesionale și anume, economiști sau juriști.

Sistemul fiscal curpinde toate „elementele legate de instituirea, așezarea și organizarea în societate, perceperea veniturilor cu caracter fiscal – impozite, taxe, contribuții” (Vintilă, 2004),

constituirea relațiilor de natură fiscală, elemente care conduc la îndeplinirea rolului statului în economie. Sistemul fiscal cuprinde:

- componenta legislativă, și aici facem referire la Codul fiscal, Codul de procedură fiscală, Codul vamal și totalitatea actelor normative care au un caracter fiscal;

- mecanismul fiscal care cuprinde procedurile și metodele prin care se aplică taxele și impozitele;

- componenta instituțională, Agenția Națională de Administrare Fiscală cu sediile din orașe și județe precum și Ministerul Finanțelor Publice.

Sistemele fiscale au rolul de a asigura resursele financiare ale statului în cadrul unei economii. Cu cât aceste resurse sunt mai bine gestionate și colectate, statul își poate îndeplini rolul. Nivelul fiscalității, politicile fiscale și gradul de dezvoltare al unei economii influențează în mod direct atât persoanele fizice cât și de persoanele juridice, indiferent de forma juridică pe care o au. Fiscalitatea a fost și va fi mereu o componentă foarte importantă pentru orice țară care stă la baza dezvoltării economice și are un impact semnificativ asupra mediului de afaceri. Agenția Națională de Administrare Fiscală a fiecărei țări stabilește, prin aplicarea unei strategii fiscale mai bune, combaterea evaziunii fiscale, o creștere a gradului de colectare și încurajarea conformării voluntare, deoarece veniturile bugetare colectate, condiția esențială a dezvoltării economiei.

Alm Martinez-Vazquez și Schneider (2003) au remarcat faptul că majorității oamenilor nu le place să plătească impozite, ca urmare este dificil pentru autoritatea fiscală să impună și să colecteze impozite oriunde și oricând. Kirchler, Hoelz și Wahl (2008) au spus că guvernul are interese și responsabilități primare, asigurându-se că cetățenii respectă această datorie civică și se comportă în conformitate cu prevederile legilor fiscale indiferent de statutul lor social. Problemele de sincronizare au afectat veniturile disponibile deoarece o plată realizată tardiv sau cu întârziere nu înseamnă conformare. În termeni economici, „banii în viitor valorează mai puțin decât aceeași sumă nominală de bani acum” (James & Alley, 2002). Prin intermediul sistemului fiscal se urmărește realizarea obiectivelor economice și sociale ale statului.

În funcție de modul în care este gestionat se poate determina presiunea fiscală, politica fiscală și, desigur, eficiența lui. Din fericire, în ultima perioadă, s-a constatat o evoluție a cooperării între agențiile fiscale și cercetătorii cacer activează în mediul universitar (James & Alley, 2002).

Evitarea impozitului pe profit prin schimbarea profitului la nivel global a devenit o activitate economică în sine (Salvador Barrios, Diego d'Andria, Maria Gesualdo, 2020). Un număr mare de dovezi empirice (Nicodème, 2009; Riedel, 2018; Van't Riet și Lejour, 2018) au indicat faptul că majoritatea corporațiilor globale exploatează diferențele transfrontaliere în normele privind impozitul pe profit, profitând de lacunele legislative existente în cadrul sistemului fiscal internațional. Acest lucru este valabil cu prioritate în UE, care este caracterizată de mobilitatea capitalului și de politicile fiscale fragmentate. Statele membre au propriile reguli privind baza de impozitare sau tratamentul fiscal diferențiat, neexistând o unitate la nivel legislativ.

Pentru persoane fizice, costurile de conformare includ costul timpului petrecut de un contribuabil pentru evidența și completarea formularelor fiscale sau în pregătirea informațiilor pentru un agent fiscal sau contabil specialist în domeniu, care îl va îndruma conform reglementărilor în vigoare. De asemenea, sunt incluse în costul de conformare al unei persoane fizice și onorariile plătite unui consilier profesionist, cum ar fi un agent fiscal, și costuri diverse, cum ar fi poștale, apeluri telefonice, ghiduri de impozitare și, din ce în ce mai mult, software de calculator (Gichuru & Wahome, 2022).

Secțiunea a 3-a. Politica fiscală națională versus politica fiscală internațională

Economia națională a unui stat este influențată de către politica fiscală practică și de resursele financiare pe care aceasta le atrage prin strategia fiscală adoptată, desigur cu o monitorizare atentă a

cheltuielilor. Autoritățile fiscale supraveghează activitatea economică a persoanelor juridice și a persoanelor fizice, având ca obiectiv colectarea, prin intermediul unor costuri cât mai scăzute, a tuturor obligațiilor fiscale și ulterior îndeplinirea funcțiilor statului.

Statele membre ale UE au o independență fiscală, însă există anumite criterii ale pieței unice stabilite prin criteriile de la Maastrich și ca urmare a încheierii Pactului Fiscal și cel de Stabilitate și Creștere. Scopul principal al acestor documente agreeate la nivelul UE este de a avea un mediu stabil, de a nu încuraja concurența neloyală și de a exista o prudență în ceea ce privește cheltuirea banului public. Așadar, statele membre au acceptat modificarea sistemelor fiscale proprii, pentru a avea finalitatea dorită, și anume armonizarea fiscală la nivelul UE, respectând două principii: cel prin care toate țările acceptă politica fiscală implementată de instituțiile europene și cel prin care o consideră suverană față de politica fiscală națională, cu scopul unei piețe unice libere, dar cu o concurență loială.

De-a lungul timpului, s-au remarcat numeroase dezbateri și divergențe legate de armonizarea fiscală, de aceea, rezultatul procesului întârzie să apară, neexistând un sistem fiscal integrat ci sisteme fiscale naționale diferite care uneori au generat concurență fiscală, datorită diferențelor de cote de impozitare, regimurile de impozitare, masa impozabilă. Din aceste considerente, actualmente se dorește o armonizare fiscală la nivelul UE, în special în ceea ce privește impozitele directe. Ca urmare a crizei financiare din 2008, resimțită în toate statele membre ale UE, s-au creat o serie de dezechilibre financiare cu un impact major asupra colectării veniturilor bugetare.

Mobilitatea capitalurilor, a forței de muncă, dar și liberalizarea economiei au determinat o politică fiscală responsabilă și o concurență între state. De-a lungul timpului, au existat reforme fiscale în statele membre care au fost diferite, unele reducând povara fiscală, altele majorând-o, dar s-a ținut cont de direcțiile și restricțiile impuse de UE. Politica fiscală la nivelul unui stat a avut un impact indirect asupra economiei celorlalte state cu care aveau relații economice. Pentru a diminua efectele, s-a lansat proiectul Pieței Unice și prin care s-a dorit o unificare a normelor fiscale la

nivel comunitar, prin care aceste norme comunitare erau superioare reglementărilor naționale care trebuiau să fie adaptate. Pentru a se atinge acest deziderat, Comisia Europeană a stabilit o serie de etape și măsuri prin care se dorește aducerea la un nivel compatibil a sistemelor fiscale naționale, eliminarea dublei impuneri și prevenirea evaziunii fiscale. Îndeplinirea acestui deziderat întâmpină dificultăți și astăzi, deoarece obiectivele politice, dar și fiscale ale statelor membre sunt diferite de cele ale UE, astfel orice stat membru își dorește asigurarea resurselor fiscale pentru a-și acoperi cheltuielile publice naționale și păstrarea politicii fiscale naționale drept pârghie de acțiune în economie (Comisia Europeană, 2021).

La nivelul UE, nu există un sistem fiscal european integrat, ci mai degrabă putem spune că este o joncțiune de sisteme fiscale naționale diferite. O astfel de diversitate a făcut ca sistemele fiscale naționale să devină, uneori, generatoare de concurență fiscală. În contextul diferențelor între regimurile de impozitare și nivelul cotelor de impunere, obiectivul principal al politicii fiscale în cadrul UE a fost acela de a evita distorsionarea concurenței pe piața unică europeană (Chilarez & Ene, 2014). Potrivit unor autori, UE ar trebui să aibă puterea de a institui și percepe impozite și nu doar să formuleze recomandări Statelor Membre cu privire la măsurile de politică fiscală (Trovato, 2007). Într-o economie de piață, sistemul de impozitare reprezintă unul dintre cele mai importante instrumente de politică fiscală pe care statul le folosește în activitățile sociale și economice (Ioneci & Marcu, 2007).

Conceptul de armonizare reprezintă o unificare a neconcordanțelor și o armonizare a lor. Armonizarea fiscală nu a fost bine primită de statele membre și s-a permis ca sistemele fiscale naționale să fie diferite, mai ales în cazul impozitelor directe, însă pentru a putea compara datele între state a fost creat Sistemul European de Conturi. Dacă în cazul impozitelor directe s-a permis ca acestea să fie diferite, e de la sine înțeles faptul că armonizarea a început de la impozitele indirecte pentru a elimina diferențele existente la nivelul circulației bunurilor, serviciilor și capitalurilor.

Elementul principal al Comunității Europene s-a axat pe taxele vamale, accize, TVA acestea fiind instituite și implementate, în timp, existând diferite directive pentru orice domeniu de activitate

prin care comunitatea are un rol mai important decât statele membre. UE are competența de a adopta tratate internaționale în care, pe baza prevederilor acestora să nu permită statelor membre să decidă cota de impunere, ci li se oferă un interval în care să se încadreze; acesta este cazul *Taxei pe Valoare Adăugată (TVA)* sau în cazul accizelor armonizate unde există o serie de directive. Cu toate acestea, există diferențieri între state, unele aplicând limita superioară altele limita inferioară impusă de către UE.

În ceea ce privește impozitele directe, armonizarea fiscală este mult mai restrânsă, deoarece nu se dorește ca aceasta să aibă un impact semnificativ asupra concurenței libere pe piață. Trebuie menționat faptul că UE are în vedere, prin intermediul unor acorduri bilaterale între statele membre, evitarea dublei impunerii și a transferului bazei fiscale în state cu o presiune fiscală scăzută, deoarece există o tendință la nivel mondial prin care unele companii sunt atrase în mod neloyal în țări cu o impozitare foarte scăzută sau cu unele avantaje fiscale, generând o relocare a bazelor de impozitare din țările de origine.

Cu ajutorul graficului din Anexa 1 am încercat să redăm evoluția impozitelor directe ca procent din produsul intern brut în țările membre ale UE precum și media UE. Astfel, am putut observa faptul că, în țări ca Slovenia, România, Lituania, veniturile din impozitarea directă sunt mai reduse în principal datorită cotelor mai mici de impozitare.

În acest sens, s-au făcut eforturi în reglementarea Bazei Comune de Impozitare Consolidată a Impozitului pe Profit (CCCTB) sistem de impozitare reglementat de maniera impozitării activității unei companii, fără să conteze unde își desfășoară activitatea în cadrul UE. De asemenea, s-au făcut demersuri considerabile în clarificarea și uniformizarea impozitării companiilor, însă, în cazul veniturilor realizate de persoanele fizice nu s-au găsit soluții decât în cazul veniturilor realizate din circulația capitalurilor, ne referim la dobânzi și redevențe în scopul evitării dublei impunerii internaționale.

Concurența fiscală este o strategie prin care acordarea unei reduceri a impozitelor și taxelor pentru persoanele fizice și juridice are ca scop principal localizarea averilor și a surselor de venituri în zona în care presiunea fiscală este scăzută și serviciile publice de

care beneficiază satisfac nevoile. În cazul companiilor, ne referim la atragerea acestora pentru a crea locuri de muncă, pentru o dezvoltare durabilă a unui stat, dar și pentru extinderea gamei de servicii disponibile în statul respectiv. În mod suplimentar, un stat poate acorda facilități (reduceri, deduceri, exonerări) referitoare la condițiile de mediu. Astfel de instrumente au permis statelor membre, în special cele emergente, să atragă în jurisdicția lor fiscală materia impozabilă cu grad ridicat de mobilitate, respectiv investitori străini. Statele membre dezvoltate au reacționat prompt și au apărut critici din partea lor pe seama armonizării ca fiind nesatisfăcătoare și incompletă.

S-au adus argumente pro și contra armonizării fiscale și continuării acestui proces în condițiile actuale de globalizare economică și financiară, însă un nivel sustenabil al impozitelor pentru toate statele membre poate însemna un nivel ridicat de impozitare pentru statele dezvoltate și un nivel mediu pentru cele în curs de dezvoltare. În această situație, statele dezvoltate vor fi nevoite să gestioneze mai eficient încasările la buget și să reducă cheltuielile publice, iar statele în curs de dezvoltare vor pierde avantajul ratelor de impozitare mici prin care atrag investiții străine și împovărând din punct de vedere fiscal contribuabilul. Armonizarea totală ar fi eficientă doar cu anumite limite, deoarece s-ar atenua concurența fiscală și, astfel, statele în curs de dezvoltare nu ar mai deveni competitive și atractive pentru investitori sau persoane fizice care se relochează.

Pentru statele în curs de dezvoltare, concurența fiscală reprezintă un instrument important în procesul de dezvoltare și de creștere a veniturilor bugetare, deoarece încasează impozite și taxe în funcție de interesele naționale, prin intermediul politicii fiscale aplicate, în timp ce statele dezvoltate își doresc o armonizare fiscală pentru a nu li se reduce veniturile bugetare.

Presiunea fiscală pe care un contribuabil o resimte în mod direct și care are o influență în determinarea comportamentului său fiscal este expresia relativă a sarcinii fiscale suportate de către un contribuabil (Brezeanu, 2009). Presiunea fiscală este valoarea totală a impozitelor plătite de un anumit grup de persoane sau o anumită industrie (Cambridge, 2017). Indiferent de definiția pe

care o avem în vedere, în ceea ce privește noțiunea de politică fiscală, aceasta este conferită de către autoritățile statului care pot crește sau scădea presiunea fiscală, în funcție de strategia pe care o au sau de obiectivele pe care doresc să le atingă.

O presiune fiscală ridicată pentru contribuabil reprezintă o împovărare cu taxe și impozite, dar acceptată până într-o anumită limită, dacă nivelul de trai și bunăstarea cresc. De aceea, majoritatea cercetărilor subliniază faptul că există un nivel maxim până la care un contribuabil poate suporta o presiune fiscală și, totodată, să se conformeze voluntar. În cazurile în care acesta resimte o presiune fiscală prea mare care depășește limita suportabilității, va rezulta o atitudine de neconformare și evaziune fiscală. Implicit, odată cu un nivel scăzut de neconformare o consecință imediată și implicită este scăderea veniturilor bugetare.

Capitolul II

Noțiuni teoretice și practice privind conformismul fiscal

Secțiunea 1. Conformismul fiscal – definiție și factori de influență

Analiza comportamentului fiscal din punct de vedere inter-, multi- și transdisciplinar, dintre impozitele impuse de stat, raționalitatea și sensibilitatea contribuabilului, ca plătitor de impozite și beneficiar al bunurilor publice, formează conceptul complex de **comportament fiscal** (Petrariu, 2013). S-a observat o tendință a instituțiilor statului de a mări în timp fiscalitatea, concomitent cu intensificarea comportamentului contribuabililor de a diminua cantitatea impozitelor plătite, prin diferite metode. Relevanța aspectelor legate de percepția echității fiscale este o problemă născută odată cu apariția și perceperea primelor impozite, recunoscută de teoria finanțelor publice și aceasta demonstrează faptul că percepțiile cu privire la tratamentul inechitabil privind rata impozitării, prin comparație cu ceilalți contribuabili și tratamentul inechitabil față de beneficiile pe care le are un contribuabil de pe urma bunurilor publice prin comparație cu alt contribuabil, precum și aspectele de inechitate generate de comportamentul onest al contribuabililor, prin comparație cu comportamentul evazionist și nesancționat, sunt factori relevanți ai manifestării comportamentului fiscal.

Conformismul fiscal a devenit un subiect major de cercetare în psihologia economică (Haas & Zolde, 2020). Au fost abordate diferite aspecte legate de normele sociale, teorii cu privire la atitudinea și comportamentul contribuabilului, au fost măsurate

norme sociale. O concluzie a fost unitară în majoritatea studiilor (Haas & Lazăr, 2020), în cazul în care contribuabilul percepe un anumit beneficiu ca urmare a conformării, acesta va continua să își achite datoriile față de stat.

Au fost realizate studii care să explice comportamentul de conformare fiscală în cadrul unei situații mai realiste (Nichita & Bătrâncea, 2012). Acestea s-au concentrat asupra determinantilor impozitului respectiv asupra factorilor economici și non-economiци. Factorii non-economiци care au fost neglijați de economiști, o perioadă de timp chiar la început, au fost menționați ulterior pentru a explica comportamentul fiscal.

Pe parcursul elaborării acestei lucrări, abordarea a inclus și o perspectivă sociologică a relației comportamentale dintre autoritatea fiscală și contribuabil. Prin această abordare, s-a încercat surprinderea sensibilității comportamentale la dimensiunea și constrângerea fiscalității, precum și transcenderea granițelor economice ale acestei relații, oferind posibilități de identificare, dezvoltare și aprofundare a unor caracteristici și manifestări comportamentale la diferite nivele sociale. Această modalitate de abordare a incidenței fiscalității asupra comportamentului contribuabililor a urmărit să identifice și să articuleze diferite tipuri de manifestări comportamentale, la niveluri diferite de percepție, din care să poată fi extrase caracteristici relevante ale impozitării la nivel social, caracteristici care să contribuie la construcția mentalității și eticii fiscale sănătoase a contribuabililor. Astfel, s-a permis integrarea factorilor generatori ai comportamentului fiscal, precum: cunoașterea legislației fiscale, conceptele personale despre fiscalitate, atitudinile față de impozite, standardele și percepția echității, în anumite forme de poziționare a contribuabililor față de autoritățile fiscale. Costul neconformității, însă, creează teama în rândul contribuabililor persoane fizice și juridice (Tiwari, 2021).

Conformismul fiscal reprezintă o temă de actualitate și cu un impact real asupra economiei și dezvoltării, fiind un răspuns la politica fiscală implementată de stat. Acesta poate fi privit din două perspective: economică și psiho-socială. Obiectivului autorităților fiscale este să colecteze cu maximă eficiență obligațiile fiscale ale contribuabililor persoane fizice sau juridice. Politica

fiscală influențează gradul de conformare sau neconformare al contribuabilului.

Literatura de specialitate s-a concentrat doar pe partea economică a conformării (OECD, 2004) contribuabilului, ulterior dezvoltându-se, de-a lungul timpului, diferite studii sociologice și psihologice (Jose et al., 2014) în urma cărora s-a concluzionat că psihologia umană are un impact major în decizia de conformare. Este necesar un dialog permanent între contribuabil și autoritățile fiscale pentru a îmbunătăți gradul de conformare, deoarece, în acest mod, autoritățile fiscale pot estima, cu acuratețe, așteptările contribuabilului și elabora diferite acțiuni, respectiv o politică fiscală de creștere a conformării, având la bază părerea contribuabilului asupra căruia se răsfrânge politica fiscală a statului.

Schmolders (1960) a considerat că orice analiză a comportamentului fiscal al cetățeanului trebuie să aibă ca mod de pornire modul în care este perceput statul și funcțiile sale de către cetățean, dacă conștiința civică există și dacă este mulțumit de activitatea autorităților fiscale. Kirchler (2007) a prezentat determinanții comportamentului fiscal al contribuabilului, și anume: etici, valori, norme sociale și moralitate fiscală. Percepțiile privind echitatea reprezintă o variabilă importantă în procesul de conformare. Continuând această idee, studiile lui Ajzen (1991) au analizat atitudinile, normele de constrângere și controlul exercitat asupra comportamentului individual privind alegerea opțiunilor de conformare sau neconformare. Conform Bucur (2011), lăcomia este un factor foarte important în analizarea comportamentului fiscal al contribuabilului. Contribuabilii cu venituri mari consideră că sunt neîndreptățiți, deoarece plătesc contribuții mari și beneficiază de aceleași servicii publice cu cei care plătesc contribuții mai mici și au implicit venituri mai mici. Fiecare autoritate fiscală definește noțiunea de contribuabil și încadrarea acestuia. Contribuabilul trebuie să raporteze baza de impozitare, să determine obligațiile fiscale în mod corect, să le depună și să le plătească la timp. Conștientizarea, atitudinea și intenția comportamentală au o relație pozitivă în respectarea conformării (Nurwanah et al, 2018). Potrivit Deyganto (2018), nivelul de educație al contribuabilului și competența autorității fiscale nu sunt factori semnificativi de